Вступ до КНИГИ СУДДІВ

Назва книги стосується військових/цивільних лідерів, яких Бог призначав допомагати Його народу в ті періоди його історії, коли люди намагалися виконувати Його волю. Ця книга оповідає про «темні віки» ізраїльської історії та змальовує сцени, повні кровопролиття, злодійства, згвалтувань, ідолопоклонства, гомосексуалізму та відступництва. Ця ситуація лаконічно описана в тематичному вислові: «кожен муж чинив те, що здавалося правильним в його очах» (17:6; 21:25). Ізраїльський народ не мав центрального уряду, а функціонував як конфедерація під проводом свого Царя (Бога) і за Його приписами (законом Мойсея). Бог призначав суддів для виконання конкретних завдань. Життя народу за часів суддів відбувалося за тим самим повторюваним сценарієм (цей цикл повторювався п'ять разів, як описано в 2:7–19): відступництво, гноблення, покаяння, визволитель, визволення.

Біблійний термін «судді» (*шофетім*) має ширше значення, ніж ми використовуємо в побуті. Воно може навіть стосуватися Бога як Того, Хто вирішує земельні суперечки (11:27). Шість разів воно вживається для опису натхнених Богом визволителів Ізраїлю (2:16–19), прикладом яких є вісім вождів, які «судили» через збройне визволення Ізраїлю від його ворогів (3:10; 10:2; 10:3; 12:7–9, 11, 13–14; 15:20; 16:31). Стосовно Дебори воно використовується більше в сенсі судового арбітра (4:4–5). Таким чином, судді були переважно цивільними/політичними/військовими героями або спасителями, яких Бог призначав і наділяв Своїм Духом для визволення Ізраїлю.

Загальне завоювання Ханаану під проводом Ісуса Навина сприяло досягненню основної мети – фактичного заволодіння землею. Однак під час цього загального завоювання ізраїльтяни обійшли різні ханаанські твердині й залишили їх на подальше підпорядкування окремим племенам, на чиїй території вони знаходилися. В Книзі Суддів згадано ці наступні набіги (включно зі взяттям єбусійської фортеці Єрусалиму, 1:8). Однак свавільне нехтування ізраїльтянами процесом підкорення або винищення мешканців краю зрештою призвело до несхвалення Бога та використання Ним тих ворогів як знаряддя для їх покарання.

Зміст

1 – 2	Загальна ситуація після смерті Ісуса Навина
	Політичний стан (1); духовний стан (2)
3 – 16	Гноблення і судді
	Отніїл проти Месопотамії (3:7–11)
	Егуд проти Моаба (3:12–30)
	Шамґар проти филистимців (3:31)
	Дебора та Барак проти ханааннців (4 – 5)
	Ґідеон проти Мідіяна (6 – 8)
	Абімелек (9)
	Тола та Яір (10:1–5)
	Їфтах проти аммонійців (10:6 – 12:7)
	Ібцан, Елон та Абдон (12:8–15)
	Самсон проти филистимців (13 – 16)
17 – 21	Додатки, які ілюструють ступінь відступництва Ізраїлю
	Міка-священик (17); переселення племені Дану (18); жорстокість у Ґібеа (19); війна з племенем Веніямина (20 – 21)

Головна тема

Коли Божий народ відступає від виконання Його волі, за цим слідують заслужене покарання та утиски. Натомість вірна слухняність дарує визволення, полегшення та мир. Ми не повинні дозволити різним поворотам життя змусити нас забути наші зобов'язання та відповідальність перед Богом. Ми маємо будувати своє життя не згідно з місцевими традиціями, особистими схильностями чи почуттями, а згідно з Божим Законом. Коли будь-яка людина чи народ починають будувати своє життя залежно від того, що є «правильним у їхніх очах», природним і неминучим наслідком цього стає духовна дезорієнтація та соціальна плутанина.

КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ 6

КНИГА СУДДІВ

1:9 аЄвр. *Негебі,* і так в решті книги

1:14 аВ Септуагінті та Вульгаті – *він намовив її.*

1:35 аВ Ісуса Навина 19:42 – *Шаалаббін*

[1:19–36] Чи ізраїльтяни повністю вигнали нечестиві народи з Ханаану, чи вони залишилися на землі та жили серед ізраїльтян (пор. Ісуса Навина 10:40; 11:8–23; 17:12–13; Суддів 1:19–36)? Розглянемо кілька вірогідних причин розбіжностей у деяких твердженнях щодо завоювання Ізраїлем землі Ханаану.

По-перше, іноді **контекст обмежує** сенс певних тверджень. Наприклад, в Ісуса Навина 10:40 фраза «розгромив усю гірську землю» обмежується південною частиною Ханаану, як і вказує контекст Ісуса Навина 10:28–42[1].

По-друге, подібно до того, як сьогодні письменники та оратори вживають навмисне перебільшення на кшталт «весь час» або «постійно», автори біблійних текстів також використовували цю фігуру мови (відому як гіпербола). Подібно до висловлювання Луки про те, що в Єрусалимі на П'ятидесятницю зібралися євреї «з **кожного народу, який під небом**» (Дії 2:5), або висловлювання Павла про те, що євангеліє було проповідано «між **усім творінням, котре є під небом**» (Колосян 1:23), деякі вислови з «мови завоювання» в книгах Ісуса Навина та Суддів, імовірно, також слід розуміти (принаймні частково) як гіперболічні – зокрема, при описі чогось, «що є кращим або гіршим, ніж воно є насправді»[2] заради наголосу. Якби ми були свідками деяких битв під проводом Ісуса Навина проти ханаанців, де явно слабша армія (Второзаконня 7:1) неодноразово й рішуче перемагала сильніші армії Ханаану, чи могли б ми також **правдиво** описати ті події так, як ми читаємо про них у Книзі Ісуса Навина? Якщо сьогодні ми можемо чесно сказати іншим, що «вмираємо з голоду», коли ми дуже голодні (але ж не буквально «вмираємо»), або що одна команда «розгромила» іншу команду (але насправді щойно виграла матч з відривом у 30 очок), чи не міг Ісус Навин так само чесно, хоч і з перебільшенням, описати вражаючі перемоги ізраїльтян при завоюванні Ханаану?

По-третє, завоювання Ханаану тривало приблизно 10 років[3] (а за цей час могло статися багато чого!). Подібно до того, як протягом тисячоліть різні народи завойовували та втрачали свої землі за досить короткий проміжок часу, чи не міг Ізраїль також завоювати різні регіони краю за один рік, а через деякий час ханаанці (які тимчасово втекли зі своїх земель, рятуючи своє життя) знову захопили їх (пор. Ісуса Навина 10:36–39; 15:15–16)? Безсумнівно, багато тверджень у книгах Ісуса Навина та Суддів стосуються двох різних періодів часу, включаючи й час після смерті Ісуса Навина, коли Ізраїль переживав серйозний духовний занепад (Ісуса Навина 2:7–10, 21–23).

По-четверте, не слід припускати, що всі події в книгах Ісуса Навина і (особливо) Суддів були записані в строго хронологічному порядку. Подібно до того, як Біблію в цілому не слід вважати строго хронологічною книгою[4], так само й ці дві книги[5]. Часом приклади такого непослідовного викладення подій є досить очевидними. Наприклад, згадавши про смерть Ісуса Навина в першому вірші Книги Суддів, автор надає більше деталей про його смерть і поховання в Суддів 2:7–9.

Але, напевно, найважливіше те, що Божа обіцянка дати Ізраїлю всю землю Ханаану мала свої **умови**, чого багато хто не визнає. Бог не збирався давати Ізраїлю Обіцяний Край, якщо вони не проявлятимуть **покору** при його завоюванні. Очевидно, що вони не отримали б Ханаан як свою спадщину, якби так і не вийшли з Єгипту або були б такими ж боягузливими та невіруючими, як покоління, яке загинуло в пустелі (Числа 13 – 14). Ізраїль зазнав невдачі у своїй першій спробі завоювати Ай через гріх (Акана) у своєму таборі (Ісуса Навина 7:1–26). Після цієї невдачі Бог сказав Ізраїлю: «…не зможете встояти перед вашими ворогами, доки не усунете з-поміж вас закляття» (Ісуса Навина 7:13). На жаль, Ізраїль знову і знову не слухався Бога, через що Бог перестав допомагати їм (Суддів 2:1–3). Це призвело до численних поразок, навіть після того, як у минулому народ відчув смак перемоги (пор. Ісуса Навина 17:18; Суддів 1:19).

Через недовіру, невірність і непокору деякі частини Краю так і не були повністю й остаточно завойовані ізраїльтянами за життя Ісуса Навина. Замість того, щоб твердо покладатися на обітниці Бога, довіряючи Йому щодня в усьому і володіючи всією землею впродовж багатьох поколінь, Ізраїль добровільно (на жаль) виконав сумні пророчі застереження Бога, дані за днів Мойсея та Ісуса Навина:

> Цей народ повстане і чинитиме розпусту, йдучи за чужими богами тієї землі, в яку він входить, на ній всередині; він покине Мене і знищить Мій завіт, який Я уклав з ним. І того дня Я запалаю на них гнівом, покину їх і сховаю від них Своє обличчя, й цей народ буде пожертий, і його спіткають численні лиха і нещастя. Й того дня він скаже: Хіба ці лиха не спіткали мене через те, що серед мене немає мого Бога? (Второзаконня 31:16–17).
>
> Коли ви переступите заповіта Господа, Бога вашого, що Він наказав вам, і підете й будете служити іншим богам, і будете вклонятися їм, то запалиться гнів Господній на вас, і ви скоро погинете з того хорошого Краю, що його Він вам дав (Ісуса Навина 23:16, переклад І. Огієнка).

2:5 аБукв. *Плач*

2:13 аХанаанські богині

3:7 аНазва або символ ханаанських богинь

5:15 аЗа Септуагінтою, сирійськими перекладами, Таргумом і Вульгатою; в масоретському тексті – *І мої князі в Іссахарі.*

5:17 аАбо *спокійно*

5:23 аАбо *Ангел*

6:13 аЄвр. *адоні*, стосовно чоловіка (людини)

6:15 аЄвр. *Адонай*, стосовно Бога

6:24 аЄвр. *ЙХВХ Шалом*

6:25 аЄвр. *Ашера*, ханаанська богиня

6:32 аБукв. *Нехай Баал благає*

[8:21, 26] *Див. примітку 9 щодо цих віршів.*

9:29 аЗа масоретським текстом і Таргумом; в сувоях Мертвого моря – *вони*; в Септуагінті – *я*.

10:4 аЄвр. *Башан Гавот Яір* (пор. Числа 32:41 і Второзаконня 3:14)

10:12 аВ деяких манускриптах Септуагінти – *Мадіана.*

11:33 аБукв. *Долина виноградників*

[11:29–40] Чи можливо, що Їфтах буквально приніс свою доньку в жертву «всепалення»? Так, це можливо. (На жаль, історія знає багато випадків, коли дітей приносили в жертву за наказом могутніх лідерів, у тому числі деяких нечестивих царів Юдеї, 2 Хронік 28:1–3; 33:6–9). Але якщо Їфтах і справді приніс у жертву свою дочку, він вчинив тяжкий гріх, оскільки Бог рішуче засуджував буквальні людські всепалення (Второзаконня 12:31; 18:10). Крім того, він би зробив це без схвалення Бога[6]. У Біблії записано багато незаконних дій, вчинених багатьма людьми протягом історії, без супровідних слів осуду з боку натхненого автора. Але ми не повинні вважати таке мовчання доказом божественного схвалення. Навіть коли віра Їфтаха була відзначена в Новому Заповіті, це не передбачає загального схвалення **всього**, що він робив за життя. Суддю Ізраїлю справедливо похвалили за віру, яка спонукала його ризикнути всім, щоб піти на війну (Євреїв 11:32). Подібним чином Біблія схвалює віру Самсона та повії Рахаб, але при цьому не маючи на увазі, що їхня поведінка завжди відповідала Божій волі (пор. Римлян 3:23).

Більш розумним поясненням ситуації з Їфтахом може бути той факт, що іноді «жертву» можна принести в переносному сенсі. Ми всі розуміємо, коли хтось каже, що «жертвує» своїми грошима, сном, часом, енергією тощо заради благих цілей, то хіба такі самі образні «жертвопринесення» не могли мати місце в стародавньому Ізраїлі? Насправді, за сотні років до Їфтаха, відтоді як ізраїльтяни вийшли з єгипетської неволі після десятої кари (смерті первістків Єгипту), народ Ізраїлю «приносив» Богові і людей, і тварин. Богу був посвячений «кожен первісток, який першим виходить з кожного лона: від людини до тварини серед ізраїльських синів» (Вихід 13:2).

Існує певний сенс, як «**кожний** з чоловічої статі, хто першим виходить із лона» був «принесений у жертву Господу» (Вихід 13:15). Але як саме всі первістки чоловічої статі приносилися в цю особливу жертву Богові? Чи всі вони були буквально спалені під час такого жертвопринесення? Усіх первістків-самців із чистих тварин/худоби **буквально спалювали**, а за **нечистих** тварин, таких як осел, треба було дати вівцю як «**викуп**» (Вихід 13:13; Числа 18:15). Тобто осел мав бути звільнений або врятований від жертовної смерті замінною жертвою[7]. Подібним чином був викуплений і «кожний первісток з чоловічої статі» серед ізраїльтян.

Замість буквального принесення в жертву первістків чоловічої статі з-поміж ізраїльтян (як вони робили це зі своєю худобою, Вихід 13:2, 12–16; 22:29–30), Бог відокремив для Себе левітів для відправи релігійної служби («щоб виконувати Господнє служіння», Числа 8:11). Бог сказав:

> Я взяв левітів з-поміж ізраїльських синів замість кожного первенця – хто першим відкриває лоно – між ізраїльськими синами. Левіти будуть Моїми! Адже Моїм є кожний первенець. У той день, коли Я уразив кожного первенця в єгипетській землі, Я посвятив Собі кожного первенця в Ізраїлі – від людини до тварини. Вони будуть Моїми: Я – Господь! (Числа 3:12–13).

Як приносили Господу чистих тварин? Через буквальні жертви всепалення. Як віддавали Господу первістків чоловічої статі з числа синів ізраїльських? Не через буквальні всепалення, а через посвячення їх на жертовне служіння Богові.

Цікаво, що Числа 8 вказують на те, що посвячення левітів було різновидом жертви – символічної жертви посвячення. Після того, як Бог наказав ізраїльтянам «покласти свої руки на левітів» (оскільки вони «приносили» їх як жертву Господу; пор. Левіт 4:13–15), Він сказав:

> І буде Аарон посвячувати Левитів, як **посвячення** перед Господнім лицем **від Ізраїлевих синів**, і будуть вони на роботу Господньої служби. А Левити покладуть свої руки на голову телят, і зроби одного жертвою за гріх, а одного цілопаленням для Господа, щоб очистити Левитів. І поставиш Левитів перед Аароном та перед синами його, і будеш посвячувати їх, як **посвячення** для Господа. І відділиш Левитів з-поміж Ізраїлевих синів, і будуть Левити

Мої. А по цьому Левити ввійдуть, щоб служити в скинії заповіту, і ти їх очистиш, і віддаси їх, як **жертву посвячення**, бо вони дані, Мені вони дані з-поміж Ізраїлевих синів; замість первородного кожного з Ізраїлевих синів, що розкриває кожну утробу, узяв Я їх Собі, бо Мій кожен первородний серед Ізраїлевих синів, серед людини й серед худоби; того дня, коли Я побивав кожного первородного в єгипетському краї, Я посвятив їх Собі. І взяв Я Левитів замість кожного первородного серед Ізраїлевих синів (Числа 8:11–18, переклад І. Огієнка).

Подібно до левітів, яких символічно посвящали Господу, дуже ймовірно, що Їфтах так само символічно «приніс у жертву» свою дочку. Вона могла бути «принесена в жертву всепалення» в наметі зустрічі **в тому сенсі**, що вона стала однією з жінок, які «служили при вході намета зустрічі» (Вихід 38:8; пор. 1 Самуїла 2:22). Можливо, як це зробила Анна зі своїм сином століттями пізніше, дочка Їфтаха була «посвячена» служити Богові «вдень і вночі постом та молитвами», ніколи не залишаючи територію намету (пор. Луки 2:36–38). Така символічна жертва є абсолютно зрозумілою, і особливо з огляду на те, що ні сама дівчина, ні її друзі **ніколи не оплакували її смерть**. Вони «оплакували її **дівоцтво**» (Суддів 11:38). Про її дівоцтво згадано тричі (11:37–39), і останній раз одразу після запису про те, що Їфтах «виконав відносно неї свою обітницю, яку він дав, і **вона не пізнала мужа**» (11:39)[8].

Якщо Їфтах грішним ділом убив свою доньку і буквально приніс її в жертву всепалення, постійна згадка про оплакування її дівоцтва не має жодного сенсу. (Якби хтось збирався вбити вашу незаміжню доньку, ви б оплакували її цноту чи неминучу смерть?) Ці твердження про дівоцтво доньки Їфтаха є абсолютно недоречними та навіть бездушними, якби її було буквально вбито. З іншого боку, якщо дочка Їфтаха незабаром мала бути «посвячена» Богові на постійне служіння в Його наметі зустрічі та прожити решту свого життя як самотня, бездітна служниця Господа, цілком зрозуміло, що і вона, і її друзі оплакували її «вічну» невинність. Коли ми дозволяємо самій Біблії пояснювати своє оповідання, то розуміння саме символічного характеру жертви дочки Їфтаха має цілковитий сенс.

Анна принесла подібну жертву, коли віддала свого сина під священицький провід Елі «на всі дні його життя» (1 Самуїла 1:11). Скільки людей готові піти на такі жертви? Насправді ці вражаючі прояви відданості були не більшими за ті, які Бог вимагає від **усіх** християн: приносити себе як **духовні** всепалення у служінні Богу (Римлян 12:1).

14:15 аЗа масоретським текстом, Таргумом і Вульгатою; в Септуагінті та сирійських перекладах – *четвертий.*

15:17 аБукв. *Висота щелепи*

15:19 аБукв. *Щелепі* (пор. вірш 14)

bБукв. *Криниця того, хто кличе*

16:19 аЗа масоретським текстом, Таргумом і Вульгатою; в Септуагінті – *він відчув себе слабким*.

18:7 аЗа масоретським текстом, Таргумом і Вульгатою; в Септуагінті – з *Сирією*.

18:30 аВ Септуагінті та Вульгаті – *Мойсея*.

19:22 аБукв. *сини Веліала*

20:13 аБукв. *сини Веліала*

20:45 аВ Септуагінті – *решта.*

КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ

1. Коли Лука написав, що кесар наказав «переписати всю землю», і що «йшли всі записатися» (Луки 2:1, 3), він явно мав на увазі «всі» в лімітованому сенсі – тобто, що не буквально всі до одного мешканці планети, а лише ті, що перебували під владою кесаря (мешканці Римської імперії).
2. «Гіпербола» (2018), *Merriam-Webster*, https://www.merriam-webster.com/dictionary/hyperbole.
3. Якщо від початку гноблення нащадків Авраама до успадкування ними землі Ханаану (Дії 3:17–20) пройшло загалом 450 років, і нащадків Авраама гнобили в чужій землі протягом 400 років (Дії 7:6), і потім вони блукали пустелею впродовж 40 років (Дії 13:18), то виходить, що їм знадобилося близько 10 років, щоб підкорити народи Ханаану і отримати їхню спадщину (Дії 13:19).
4. Більше про це див. Eric Lyons (2005), "Alleged Chronological Contradictions," http://apologeticspress.org/APContent.aspx?category=13&article=1582.
5. Лише тому, що оповідання більшої частини Книги Ісуса Навина послідовне, це не означає, що кожне твердження подане в хронологічному порядку.
6. Слід визнати, що згідно Суддів 11:29 «був на Їфтаху Дух Господній» перед тим, як він пройшов Ґілеад, Манасію та Міцпу. Однак наявність «Духа Господнього» не означає, що людина не могла грішити і робити дурниці (наприклад, Самсон). У Книзі Суддів цей вислів зустрічається сім разів, і може вказувати на Боже посвячення судді, як у випадку Отніїла, коли «Господній Дух був на ньому, і він судив Ізраїля» (Суддів 3:10), а в інших випадках це більше стосувалося мужності та надлюдської сили, якими Господь наділяв їх, як у випадку Самсона (Суддів 14:6; 14:19; 15:14). Їфтах був сміливим лідером, але він не був безгрішним (Суддів 11:3; Римлян 3:23).
7. Якщо власник осла не хотів викупати його, він мав «скрутити йому шию» (Вихід 13:13), але він не міг принести його в жертву. Тобто, осла треба було або викупити, або вбити.
8. У тексті також сказано, що у Їфтаха не було інших дітей (11:34). Бути приреченою на вічну безшлюбність для його дочки означало буквальне вимирання роду Їфтаха, що було надзвичайно серйозним і трагічним для ізраїльтянина (Числа 27:1–11; 36:1 і далі).
9. Ще одним свідченням історичної точності Біблії навіть у дрібних деталях є барельєф, знайдений серед руїн давньої Ніневії. Археолог Лаярд зазначив, що коли верблюда приносили як данину, йому на шию вішали нашийники та прикраси. Див. Austen Layard (1849), *Nineveh and Its Remains* (London: J. Murray), 2:425-427.